אָפּגעגעבן ברויט

"וואַרט אויף מיר מאָרגן פֿינעף אַ זייגער נאָך מיטאָג, אין דעם קאַפֿע 'ווײַסע ראָזע' אויפֿן קורפֿירסטנדאַם, וועלן מיר זיך קענען מער אַדורכשמועסן" -- האָט צו מיר געזאָגט אין זײַן רחבֿותדיקער לאָזשע דער אַקטיאָר האַמבורסקי פֿון תּל-אָבֿיבֿ, אַ מידער און אויסגעשעפּטער, אָבער אַ צופֿרידענער נאָך זײַן דערפֿאָלגרײַכער פֿאָרשטעלונג, דערבײַ האָט ער צו מיר אויסגעשטרעקט זײַן וואַרעמע האַנט אויף שלום.

דאָס איז געווען אין אַ קאַלטן דעצעמבער-אָוונט. דעם זעלבן נאָכמיטאָג בין איך אַריבער די גרענעץ אויף "טשעקפּוינט-טשאַרלי" פֿון מזרח קיין מערבֿ-בערלין, נאָך מײַן ערשטן אויסלענדישן טורנע אין דער "דײַטשער דעמאָקראַטישער רעפּובליק."

איצט האָב איך געשפּאַנט איבער די ברייטע גאַסן פֿון מערבֿ-בערלין מיט אַ סך מוט, גלייבן און האָפֿענונג אין מײַן צוקונפֿט ווי אַ פֿאַנטאָמימיקער, נאָך אַלע מײַנע געלונגענע פֿאָרשטעלונגען אין מזרח-דײַטשלאַנד, וווּ די קריטיק און דאָס פּובליקום האָבן מיר אַזוי וואַרעם אויפֿגענומען און געלויבט.

די באַלויכטענע, ברייטע זויבערע גאַסן האָבן מיר צוגעגעבן נאָך מער מוט, און איך האָב ווי געשוועבט צווישן די עלעגאַנט געקליידעטע און הויך באַרעדעוודיקע דורכגייערס, וואָס האָבן אויסגעזען ווי אַקטיאָרן אויף אַ גיגאַנטישער בינע, אַזוי ווי אַ געניאַלער רעזשיסאָר וואָלט דאָס אַלץ אויסגערעזשיסירט. די פּנימער פֿון די מענטשן זענען געשווינד פֿאַרבײַגעלאָפֿן פֿאַר מײַנע אויגן און ס'האָט זיך מיר אויסגעדאַכט, אַז אַלץ לאַכט צו מיר און נעמט אָנטייל אין מײַנע געהויבענע געפֿילן. שיינע פּנימער זענען דאָס געווען, באַזונדערש בײַ די פֿרויען, וואָס זענען געווען אַזוי יום-טובֿדיק אויסגעפּוצט, און זייערע שטאַרקע פּאַרפֿומען האָבן מיר ממש פֿאַרשיכּורט מיט גלוסט (איך וואָלט מיר איצט מיט יעדער

איינער פֿון זיי אַוועקגעלייגט און געמאַכט ליבע)[1]; פֿאַרהיפּנאָטיזירט, בין איך געגאַנגען אָן אַ ציל און זיך געפֿילט ווי איינער פֿון זיי.

צו מאָרגנס נאָך מיטאָג, פֿאַר פֿינעף אַ זייגער, בין איך אַרײַן אין דעם גרויסן און עלעגאַנט באַלויכטענעם קאַפֿע "ווײַסע ראָזע" אויפֿן קורפֿירסטנדאַם, אַזוי ווי דער אַקטיאָר האַמבורסקי פֿון תּל-אָבֿיבֿ האָט מיר געהאַט אָנגעזאָגט. מענטשן זענען געזעסן בײַ קליינע רונדע, ווײַס געפֿאַרבטע טישלעך, פֿאַרפּוצט מיט גאָלדענע פּאַמפּעזע שטרײַפֿן פֿון עפּעס אַן אַלטדײַטשן נאָסטאַלגישן סטיל, וואָס האָבן אַזוי קאָנטראַסטירט מיט די דרויסנדיקע פּירקאַנטיקע מאָדערנע געבײַדעס, וועלכע האָבן זיך געצויגן און געהויבן העט ווײַט ביז צו די וואָלקנס. אַ סענטימענטאַלער שלאַגער פֿון אַ גראַמאָפֿאָן האָט שטיל באַגלייט די געסט אַרום די טישלעך. זיי האָבן געמיטלעך געטרונקען זייערע געטראַנקען אויפֿן אַמאָליקן בערלינער שטייגער, אַזוי ווי יאָרן וואָלטן נישט פֿאַרבײַ, נאָר פֿאַרשטיינט געוואָרן -- געבליבן שטיין אויפֿן אָרט זינט יענע גוטע צײַטן....

נישט ווײַט פֿון אַרײַנגאַנג האָב איך באַמערקט אַ פֿרײַ טישל און זיך אַוועקגעזעצט. כ'האָב אַרויסגענומען פֿון מײַן אַקטנטאַש צײַטונג-אויסשניטן סײַ מײַנע אייגענע, סײַ די וואָס האַמבורסקי האָט מיר געגעבן, כּדי זיי צו פֿאַרגלײַכן. נישט געווען וואָס זיך צו

באַקלאָגן. פֿון ביידע זײַטן בערלינער מויער האָט מען געזונגען שבֿחים פֿאַר די צוויי יִדישע קינסטלערס.

פּלוצעם האָב איך דערהערט אַ העפֿלעכע שטים : ״יאַ, ביטע?״ איך האָב אויפֿגעהויבן דעם קאָפּ און געזען פֿאַר מיר שטיין דעם קעלנער, אַ שמייכלדיקן, מיט צוויי גרויסע שטאָלענע אויגן, טיף אַרײַנגעזעצט אונטער זײַן נידעריקן שטערן. אַן אומהיימלעכער ציטער איז אַדורך מײַן קערפּער. כ׳בין געוואָרן אַזוי איבערראַשט פֿון אָט די אויגן, אַז כ׳האָב נישט געקאָנט אַרויסברענגען קיין
וואָרט פֿון מײַן מויל. די אויגן מײַנע זענען ווי צוגעשמידט געוואָרן צו זײַנע. ס׳האָט גענומען אַ לאַנגע רגע, ווי אַן אייביקייט, איידער כ׳האָב קוים אַרויסגעבראַכט אויף מײַנע ליפּן דאָס וואָרט : ״טיי...״

- - מיט ציטראָנע אָדער מיט מילך?

- - מיט מילך -- האָב איך אויטאָמאַטיש נאָכגעזאָגט, כאָטש טיי מיט מילך האָב איך אין מײַן לעבן נישט געטרונקען.

דער קעלנער האָט זיך נאָך אַ מאָל טיף פֿאַרנייגט אויפֿן קעלנערישן אויפֿן און איז אַוועק.

אוי, איך קען די אויגן! האָט מײַן מוח אָנגעהויבן גיך צו אַרבעטן, ווי נישט געווייִנלעך. איך האָב די אויגן שוין אַ מאָל געזען! אָבער ווען? ווו? אפֿשר אין אַ פֿריִערדיקן גילגול? כ׳גלייב אָבער נישט אין קיין גילגולים. און דאָך בין איך זיכער, אַז כ׳קען די אויגן! און נאָך ווי! ניין, עס דאַכט זיך מיר בלויז אויס. אויגן קאָנען אַ מאָל פֿאַרפֿירן. כ׳האָב געפּרוּווט לייענען ווײַטער די צײַטונג-אויסשניטן, אָבער כ׳האָב מיך בשום-אופֿן נישט געקאָנט קאָנצענטרירן. אַ שטאַרקער אומרו איז מיר באַפֿאַלן. אפֿשר איז דאָס עפּעס אַ נאַצי פֿון דער מלחמה-צײַט? פֿונעם לאַגער? אַלץ איז דאָך מעגלעך אין אונדזער וועלט, כאָטש עס זענען שוין פֿאַרבײַ צוואַנציק יאָר נאָך דעם אַלעם....

ניין, ס׳קאָן נישט זײַן! איך וואָלט אַזאַ איינעם אין לעבן נישט דערקענט. כ׳פֿלעג דאָך זיי קיין מאָל אין די אויגן נישט אַרײַנקוקן. נישט מחמת צניעות, נאָר פּשוט, צוליב מורא און פּחד. תּמיד פֿלעג איך אַוועקדרייען דעם קאָפּ פֿון זיי, ווי זיי וואָלטן בכּלל נישט עקסיסטירט פֿאַר מיר. אַחוץ אין איין פֿאַל, ווען איך האָב זיך געבעטן בײַ דעם לאַגער-קאָמענדאַנט ער זאָל מיר נישט דערשיסן.... און טאַקע דורך אַ נס מיך נישט דערשאָסן. דערפֿאַר אָבער האָט ער גלײַך אויף מײַן אָרט צוויי אַנדערע דערשאָסן....

אָבער אפֿילו אין יענעם פֿאַל האָב איך אַוועקגעדרייט דעם קאָפּ, כ׳זאָל דאָס נישט זען, ווי ס׳וואָלט אין גאַנצן נישט פּאַסירט, און געבליבן בין
איך אין מײַן אייגן פֿאַנטאַסטיש וועלטעלע, וואָס איך האָב מיר אויפֿגעבויט אין מײַן קינדערישער פֿאַנטאַזיע, אַ וועלטעלע וואָס האָט גאָרנישט געהאַט צו טאָן מיט דער ווירקלעכקייט. אמת, מײַן בידנער קערפּער האָט זיך טאַקע געפֿונען אינעם קאָנצענטראַציע-לאַגער, אָבער מײַן נשמה האָט געשוועבט העט, העט, ערגעץ ווײַט, אין אַ גאַנץ אַנדערער וועלט, אין אַ וועלט וווּ מע קען עסן ברויט צו דער זאַט.

און ווען דאָס אַוועקדרייען דעם קאָפּ האָט מיך געקאָנט דאָס לעבן קאָסטן, האָב איך פּשוט פֿאַרמאַכט די אויגן -- געזען און נישט געזען.

גאָר אַנדערש האָט געהאַנדלט דער נײַנצן-יעריקער איזשאָ. דעם דריטן טאָג זײַענדיק אין לאַגער האָט ער פֿאַרשטאַנען, אַז קיין לעבעדיקע וועלן מיר פֿון דאַנען סײַ ווי סײַ

נישט אַרויס. די דײַטשן װעלן אונדז דאָ אַזױ לאַנג האַלטן, װי לאַנג מיר טויגן נאָך פֿאַר זייער אַרבעט. "אויב אַזוי -- האָט דער יונגער סטודענט געזאָגט צו זײַן טאַטן -- אַ מכּה די דײַטשן! איך װעל פֿאַר זיי נישט אַרבעטן!" -- און ער איז אַרויף אויף די עלעקטרישע דראָטן.
דער נצחון האָט טאַקע געהערט דעם יונגן איזשאָ.... די צרה איז אָבער געװען װאָס די דײַטשן זענען אַזוי אויפֿגעקאָכט געװאָרן פֿון דער ייִדישער חוצפּה, -- װאָס הייסט, אַ ייִד האָט געװאַגט זיך [דערװעגט זיך] אַליין אומברענגען און דערבײַ צעשטערט די עלעקטרישע דראָטן?! -- אַז זיי האָבן גלײַך אויפֿן פּלאַץ דערשאָסן פֿינעף העפֿטלינגען, צװישן זיי אויך איזשאָס פֿאָטער, און געװאָרנט: "נאָך איין סאַבאָטאַזש, דערשיסן זיי נישט פֿינעף, נאָר צװאַנציק!" זינט דעמאָלט האָט שוין קיינער מער נישט געװאַגט [דערװעגט זיך] צו גיין אויף די עלעקטרישע דראָטן....
איך בין אַזוי פֿאַרכאַפּט געװען אין מײַנע מחשבֿות, מישנדיק פּנימער און געשעענישען פֿון מײַנע פֿאַרגאַנגענע יאָרן, אַז כ'האָב נישט באַמערקט, װי דער קעלנער האָט מיר געבראַכט די באַשטעלטע
טיי מיט מילך. כ'האָב נאָר דערהערט דאָס װאָרט "ביטע שען."
"װאַניאַ!" -- האָבן מײַנע ליפּן מיט אַ מאָל אַ שעפּטשע געטאָן. דער קעלנער, װאָס האָט שוין געהאַלטן בײַם אַװעקגיין, האָט זיך האַסטיק אַ דריי אויס געגעבן, מיך אַדורכגעשפּיזט מיט די צװיי שטאָלענע אויגן זײַנע. דער אָטעם האָט זיך אין מיר אָפּגעשטעלט. כ'האָב דערפֿילט אַ שטאָך אין האַרצן און אַ קאַלטער שװייס האָט מיך באַגאָסן פֿון קאָפּ ביז די פֿיס. כ'האָב געװאָלט אויפֿשטיין און אַנטלויפֿן, אָבער כ'בין געװען אוממאַכטיק, װי צוגעשמידט צו מײַן זיצפּלאַץ.
"װאַניאַ! װאַניושאַ!...." האָבן מײַנע ליפּן װײַטער געשעפּטשעט. זעט אויס אַז כ'האָב נישט אַזוי געשעפּטשעט, װי ס'האָט זיך מיר אויסגעדאַכט, נאָר הויך אויפֿן כּל גערופֿן, װײַל אַלע אַרום, בײַ די טישלעך, האָבן זיך מיט אַ מאָל אומגעקוקט.
דער קעלנער האָט אַ שפּאַן געטאָן צו מיר מיט פֿעסטע טריט, אַריבערגעבויגן זײַן אַטלעטיש געשטעל איבערן טישל, און שטיל, מיט אַ שװערן אַקצענט אַ פֿרעג געטאָן:
" - -װאָס מעכטען זי, מײַן הער? אַוס [אויס] װאָ קענען זי מיך?"
- -װאַניאַ! װאַניושאַ! -- האָב איך אויסגעשריגן: דערקענסטו מיך נישט? דערקענסט נישט דעם קליינעם פּאָליאַק? דעם קליינעם זשידלאַק? דעם אַכטן מײַ פֿינעף און פֿערציק, דו האָסט דאָך מיך באַפֿרײַט!!!
איצט האָט ער אין מיר אַרײַנגעקוקט מיט זײַנע שטאָלענע, װילדע אויגן, גענוי װי דעמאָלט אין יענער נאַכט, אין טאָג פֿון מײַן באַפֿרײַונג, װען ער, װאַניאַ, האָט געהאַלטן אויסגעשטרעקט זײַן געװער, אָנגעצילט אין מײַנע אויגן.
די שװאַרצע לופֿע פֿונעם פּיסטויל האָט אימהדיק געדראָט. אָט-אָט װעט אַ בליץ טאָן אַ רויט פֿײַערל און אויס מיט מיר.... זײַנע אויגן פֿול מיט שׂנאה האָבן געבליצט מיט אַ משונהדיקער װילדקייט. דאָס מויל זײַנס האָט געפֿינעט מיט קולות:
"דו פּחדונותדיקער זשידלאָק! האָסט מורא נקמה צו נעמען? האַק!.... האַק איר אַרײַן אין איר גערמאַנסקע פּיזדע!.... האַק! אַ ניט מאַך איך דיך פֿאַרטיק!!"

אויף אַ ברייט בעט אין מיטן חרובֿ געמאַכטן עלעגאַנטן שלאָפֿצימער איז געלעגן אַ יונגע נאַקעטע דײַטשקע מיט געשפּרייטע פֿיס און געקרעכצט פֿון ווייטיק. די אויגן אירע משוגע פֿאַרגלאָצט, דאָס ראָזעווע זײַדן נאַכטהעמד -- צעפֿליקט אויף שטיק-שטיקלעך. נאָר וואָס האָבן זי דרײַ סאָלדאַטן, רויטאַרמייערס, פֿאַרגוואַלדיקט, איינער נאָכן אַנדערן. אירע הענט האָבן זיך געקלאַמערט מיט אַ גוואַלדיקן כּוח אין די קײַלעכדיקע ווײַסע בריסט, ווי זי וואָלט זיי געוואָלט באַשיצן.

די אימהדיקע לופֿע פֿונעם פּיסטויל האָט זיך נאָך מער דערנענטערט צו מײַנע איבערגעשראָקענע אויגן. מײַן אויסגעדאַרטער ״מוזולמאַנישער״[2] גוף האָט זיך נאָך מער אײַנגעשרומפּן און איז פֿאַרגליווערט געוואָרן פֿון שרעק. אַ שיטערע צואה האָט זיך מיר אַרויסגעגליטשט אין מײַנע אָפּגעריסענע קאַצעטישע הויזן אַרײַן. נאָר דער מוח האָט איצט בײַ מיר קלאָר און געשווינד געאַרבעט. אַ מוח אָן אַ קערפּער.... וואָס זאָג איך -- ״דער מוח,״ נאָר אַ קליין טײלעכל זײַנער, ווײַל די איבעריקע טייל איז שוין פֿון לאַנג געווען אָפּגעשטאָרבן.... אָט דאָס טײלעכל פֿון מײַן מוח פֿלעגט תּמיד אַרבעטן בײַ די גרעסטע סכּנות אין די לאַגערן און נאָך פֿאַר די לאַגערן....

"טו דאָס נישט!!! טו דאָס נישט, וואַניאַ!!! דו האָסט דאָך מיך באַפֿרײַט!״ -- האָב איך פּראָבירט צו שרײַען. די ליפּן מײַנע זענען אָבער געווען פֿאַרגליווערט, די צונג פֿאַרשטיינט, און כ׳האָב בשום-אופֿן נישט געקאָנט אַרויסברענגען קיין וואָרט. הרף-עין׳דיקע בילדער פֿון אַדורכגעלעבטע סכּנות האָבן מיר אָנגעהויבן פֿאַרבײַלויפֿן ווי שאָטנס. אָט רײַס איך מיך אַרויס פֿון אַ זיכערן טויט מיט אַ שפּרונג צווישן אַ דײַטש און אַ פּוילישן פּאָליציאַנט בעת

דער ערשטער אַקציע זומער 42.... אָט לויף איך מיט אַ זיגזאַגישן געלויף אין וואַלד און עס טרעפֿט מיך נישט די קויל פֿון אַ פּוילישן פּאַרטיזאַנער.... דער טאַטע גיט מיך אַ צי בײַם אַרבל בשעת אַדורכגיין דעם טויער פֿון לאַגער אויף דער יעראָזאַלימסקע.... מיר האָבן זיך דעמאָלט אַזוי שטאַרק אײַנגעקלאַמערט איינער אין צווייטן, אַז קיין שום כּוח אויף דער וועלט וואָלט אונדז נישט געקאָנט צעשיידן, סײַדן דער טויט. זײַן צי בײַם אַרבל האָט מיך געראַטעוועט, ווײַל אַלע קליינע ייִנגלעך האָט מען גלײַך דערשאָסן אויף דער ״כויאָווע גורקע,״[זע פּויליש _גאָרקאַ_ ׳בערגל׳] ווי מען האָט גערופֿן דאָס בערגל לעבן לאַגער, וווּ מען האָט דערשאָסן די מענטשן.... און אָט שטעל איך זיך אויף די שפּיץ פֿינגער בשעת די סעלעקציעס, כּדי אויסצוזען גרעסער, העכער, ווײַל די קליינע האָט מען גלײַך אָפּגעטראַנספּאָרטירט צום הימל-קאָמאַנדאָ....

נו, און דאָס קנײַפּן זיך אין מײַנע אויסגעסאָכטע און בלאַסע בעקלעך, כּדי אויסצוזען רויטלעך, געזונט, אַרבעטו|ספֿײיִק פֿאַר דעם ״דריטן רײַך,״ ווײַל די שוואַכע, די נישט אַרבעטספֿײיִקע שיקט מען צום דערשיסן.... אָט פֿאַל איך אַ טויטער בעת אַן עקזעקוציע, אין דער לעצטער סעקונדע איידער די קויל האָט מיך געטראָפֿן. נאָך אַ דזשוכע מיט דער קאָלבע פֿון דער ביקס און אַ זעץ מיטן סאָלדאַטסקע שטיוול, צי איך לעב נאָך.... ניין! קיין סימן פֿון לעבן! כ׳בין שוין פֿון לאַנג אַ טויטער! נאָר באַגראָבן האָב איך מיך נישט געלאָזט.

צו דער גרויסער איבערראַשונג פֿון די קאַצעטניקעס האָב איך מיך אויפֿגעהויבן, ווי ס׳וואָלט גאָרנישט פּאַסירט, געכאַפּט די הויזן און צוריקגעלאָפֿן אין באַראַק אַרײַן.

פֿון דעמאָלט אָן האָט מען מיך גערופֿן: דער תּחית-המתימניק.... "טו דאָס נישט! -- האָב איך זיך געבעטן בײַ וואַניאַן, בײַ מײַן באַפֿרײַער, מײַן אויסלייזער -- לאָז מיך לעבן! כ'וויל לעבן! ס'איז
דאָך שוין אויס מלחמה! דו ביסט דאָך אַ רויטאַרמייער! דו קעמפֿסט דאָך קעגן די נאַציס פֿאַר אַ פֿרײַער וועלט! פֿאַר אַ פֿרײַ לעבן!...."
"פֿאַר אַ פֿרײַע וועלט און אַ פֿרײַ לעבן קעמפֿט די העראָיִשע סאָוועטישע רויטע אַרמיי אונטער דער אָנפֿירונג פֿון חבֿר סטאַלין, קעגן דער נאַצישער פּעסט.... הײַנט האָט די רויטע אַרמיי פֿאַרנומען ברעסלאַוו. אייראָפּע ווערט באַפֿרײַט! אויס מלחמות! אויס קאָנצענטראַציע-לאַגערן! אויס הונגער און טויט! קינדער העפֿטלינגען, אין קורצן וועט איר באַפֿרײַט ווערן! אַ נײַע צוקונפֿט דערוואַרט אײַך! דערוואַרט גאַנץ אייראָפּע. דער גאַנצער מענטשהייט! לעבן זאָל די העלדישע רויטע אַרמיי! לעבן זאָלן די העראָיִשע קעמפֿנדיקע פֿעלקער פֿונעם ראַטן-פֿאַרבאַנד! לעבן זאָל דער חבֿר סטאַלין!"
אַזוי האָט צו אונדז גערעדט אין די ערשטע טעג פֿון חודש פֿעברואַר 1945 דער ברייטפּלייציקער קאַפּאָ אין קינדערבלאָק 66 אינעם קאָנצענטראַציע לאַגער בוכענוואַלד. לעבן אים איז געשטאַנען אַ צווייטער קאַפּאָ, אַ דאַרער, אַ הויכער און האָט צוגעשאָקלט גוטמוטיק מיטן קאָפּ.ביידע האָבן זיי געטראָגן אויף דער לינקער זײַט פֿון דער קאַצעטישער בלוזע, לעבן נומער, רויטע דרײַעקן -- אַ סימן פֿון פּאָליטישע העפֿטלינגען. איינער אַ ייִד פֿון וואַרשע, דער צווייטער -- אַן אַריער פֿון האַמבורג.ביידע פֿאַרברענטע אינטערנאַציאָנאַליסטן, וואָס זיצן שוין לאַנגע יאָרן הינטער די שטעכלדראָטן פֿאַר דער זעלבער אידעע, פֿאַר דעם זעלבן בשותּפֿותדיקע ציל. דער ייִד נאָך פֿון פֿאַרמלחמהדיקן פּוילן אינעם לאַגער קאַרטוז-בערעזע, דער דײַטש -- פֿון פֿיר און דרײַסיק אינעם קאָנצענטראַציע-לאַגער "זאַקסענהאַוזען." איצט ביידע אין בוכענוואַלד.
דאָס האַרץ האָט מיר געצאַפּלט פֿון פֿרייד און האָפֿענונג נישט גלייבנדיק מײַנע אייגענע אויערן. וואָס הייסט, באַלד וועל איך באַפֿרײַט ווערן! קענען עסן ברויט! אוי, ברויט! און נאָך אַ
מאָל -- ברויט!.... ברויט אָן אויפֿהער! אָן אַ סוף, ביז צעזעצט ווערן!....
"מאַטושקאַ ראַסיאַ"... האָט זיך געריסן פֿון אונדזערע אויסגעהונגערטע, פֿאַרטריקנטע העלדזלעך דאָס באַקאַנטע ליד פֿון יענע יאָרן, וואָס איז געווען אונדזער הימען אויפֿן קינדערבלאָק 66. "מאַטושקאַ ראַסיאַ, איך בענק נאָך דיר שטאַרק.... נאָך דעם רוסישן מענטש, נאָך דער רוסישער נשמה...."
"האַק! האַק איר אַרײַן! -- האָט דער אוקראַיִנער גערעוועט -- אַניט מאַך איך דיך קאַלט!"
מיט אַלע מײַנע כּוחות, די לעצטע כּוחות פֿון אַ קאַצעטניק, אַ מוזלמאַן[2], נאָך דרײַ יאָר לאַגערן, מיט אַ טויטנמאַרש, האָט זיך מײַן ציטערדיקע, שוואַכע האַנט פֿאַמעלעך אויפֿגעהויבן מיט דעם שפּיזיקן באַגנעט, וואָס ער האָט מיך געצוווּנגען צו נעמען און געשטעלט אין דער פֿרויס נאַקעטן קערפּער.
"האַק! -- האָט וואַניאַ נישט נאָכגעלאָזט -- ה-אַ-ק! אָדער איך קנאַל דיך אַוועק ווי אַ הונט! ווי אַ גערמאַניעץ!!!"

מײַן שוואַכע, ציטערדיקע האַנט האָט אָנגעהויבן נאָך שטאַרקער ציטערן און מײַן גאַנצער קערפּער האָט זיך געוואָרפֿן ווי אין קדחות. דערבײַ האָב איך אַרויסגעלאָזט משונהדיקע קולות. מיט אַ מאָל האָט ער אָנגעכאַפּט מײַן האַנט און מיט אַ וואַלדיקן כּוח אַרײַנגעזעצט דעם שפּיזיקן באַגנעט אין איר געשלעכט.

אַ שטראָם בלוט האָט פֿאַרגאָסן מײַן פּנים און אַן אימהדיק געשריי האָט זיך אַרויסגעריסן פֿון דער פֿרויס מויל. איך בין געפֿאַלן אין חלשות.... צו מײַנע אויערן זענען נאָך דערגאַנגען זײַנע געשרייען:

"דו פּחדונותדיקער זשידלאַק! בלוט האָסטו? פּישעכץ האָסטו! פּישעכץ! גנויווקע פֿליסט אין דײַנע זשידאָווסקע אָדערן! ניט קיין בלוט! קוק אָן דײַן פּרצוף ווי אַזוי דו זעסט אויס! וואָס זיי האָבן געטאָן מיט דיר, מיט אײַך אַלע!...."

ווען איך האָב צוריק אויפֿגעמאַכט די אויגן האָט וואַניאַ נאָך אַלץ געהאַקט מיטן באַגנעט אינעם בויך פֿון דער פֿרוי, וואָס האָט שוין נישט רעאַגירט. ער האָט געהאַלטן אין איין רופֿן: "אָט האָסטו פֿאַר מײַן מאַמען! פֿאַר מײַן טאַטן! פֿאַר מײַן שוועסטערל גאַלינאַ! פֿאַר אוקראַיִנע! פֿאַר גאַנץ רוסלאַנד!" ער איז געלעגן אויפֿן אויפֿגעריסענעם בויך פֿון זײַן קאָרבם, וואָס האָט זיך געצויגן פֿון אונטן ביז אַרויף צום האַלדז און געטרונקען דאָס בלוט. אַלץ אַרום איז געווען רויט פֿון בלוט -- דאָס בעט, די ווענט, דער אוקראַיִנער....

פֿון אַ צווייטן צימער האָבן זיך געטראָגן קולות פֿון אַ יונג מיידל, אַ יאָר פֿופֿצן-זעכצן. דאָס האָבן זי נאָר וואָס דרײַ אַנדערע סאָלדאַטן פֿאַרגוואַלדיקט. און גענוי ווי די מוטער, האָט אויך די טאָכטער זיך נישט אַנטקעגנגעשטעלט נאָר האָט געשפּרייט די פֿיס און זיך געבעטן פֿאַר איר לעבן: "ביטע, ביטע מײַנע הערן, טוט וואָס איר ווילט, אָבער ביטע, לאָזט מיך לעבן. איך וויל לעבן...."

אָבער נישט וואַניאַ! ווי נאָר ער האָט דערהערט דאָס מיידלשע קול, איז ער באַלד אַרײַן אין צווייטן צימער און מיט זײַן פֿאַרבלוטיקטן באַגנעט זיך געוואָלט וואַרפֿן אויפֿן מיידל. די דרײַ סאָלדאַטן האָבן אים פֿאַרשטעלט דעם וועג, ער זאָל זי נישט דערהרגענען. מיט כּוח האָבן זיי פּראָבירט בײַ אים דעם באַגנעט אַרויסרײַסן. וואַניאַ האָט אָבער געדראָט און ווילד געשריגן:

"גייט קיבעני-מאַטערי![3] פּראָפֿיטירערס! הורנזין! איך טרען נישט קיין דײַטשקעס, ווי איר. איך הרגע זיי! איך וועל אַלע דײַטשן דערהרגענען! אַלע דײַטשן!!! קיין איינעם נישט איבערלאָזן אַ לעבעדיקן, קיין איינעם נישט!!! איך וועל מיט זיי טאָן גענוי, ווי זיי האָבן מיט אונדז געטאָן! מיט מײַן טאַטן! מיט מײַן מאַמען! מיט מײַן שוועסטערל גאַלינאַ. אָ, גאַלינאַ, גאַלינושקאַ, מײַן טײַער קליין שוועסטערל, וואָס האָבן זיי מיט דיר געטאָן? -- האָט דער אוקראַיִנער געקלאָגט. -- איך וועל נקמה נעמען פֿאַר דיר אין אַלע דײַטשן, אין אַלע זייערע ווײַבער און קינדער, אין אַ ל ע."

"דו קליינער פּאָליאַק!" -- האָט ער מיר באַפֿוילן -- "קום! אַהער! זאָג איר, דער דײַטשער הורן-טאָכטער, אַז איך גיי זי פֿאַרטיק מאַכן! גענוי ווי כ'האָב פֿאַרטיק געמאַכט איר מאַמזערישן פֿאָטער און איר קורווישע מוטער. אַנאָ, זאָג איר, דער בליאַדסקער טאָכטער, אין איר לשון, אין דײַטש, זי זאָל פֿאַרשטיין, פֿאַר וואָס זי גייט שטאַרבן! זי שטאַרבט נישט בחינם! ס'איז אַ תּחות פֿאַר אַ תּחות!!! -- אַן אויג פֿאַר אַן אויג!!! אָפּגעגעבן ברויט!!!"

די אַנדערע דריַי סאָלדאַטן זענען שוין געווען אַוועק אין אַן אַנדער הויז, פֿון וואַנען ס׳האָבן זיך געטראָגן יללות און קרעכצן פֿון דיַיטשע וויַיבער און קינדער....

"וואַניאַ, וואַניושאַ, -- האָב איך זיך געבעטן -- טו מיט דיַינע דיַיטשן וואָס דו ווילסט, אָבער מיך לאָז צו רו. איך קאָן מער נישט מיטמאַכן דאָס אַלץ. כ׳בין טויט מיד, געהרגעט. קוים וואָס כ׳שלעפּ די געשוואָלענע פֿיס, פֿון טויטנמאַרש, פֿון הונגער.... דער בויך ווערט מיך צעזעצט פֿון דער וויסקאָווע [זע פּויליש _אואָ]סקאָוי_ : ׳מיליטעריש׳] זופּ, וואָס דו האָסט מיר היַינט דערלאַנגט.... כ׳קאָן נישט מער, כ׳מוז ש ל אָ פֿ ן״ -- און כ׳האָב מיך אַראָפּגעלאָזט אויפֿן דיל. וואַניאַ איז איבער מיר געשטאַנען און צו מיר אַראָפּגעקוקט מיט זיַינע שטאָלענע אויגן און ס׳האָט זיך מיר אויסגעדאַכט, אַז כ׳זע אין זיי טרערן. ״וואַניאַ, -- האָב איך אויסגערופֿן מעשׂה גבור, אויסנוצנדיק זיַין שוואַכקייט -- איך מאַך מער נישט מיט! דאָ בליַיב איך און דאָ וועל איך שלאָפֿן! ווערסט זיך שוין אַליין אַן עצה געבן מיט די דיַיטשן. אַ גוטע נאַכט!״

"הע, קליינער, שלאָף נישט איַין! -- האָט ער מיך געדזשיוכעט מיטן שטיוול -- די מלחמה איז פֿאַר אונדז נאָך נישט פֿאַרענדיקט!״....

פֿונעם גרויסן ראַדיאָ-קעסטל, דאָס איינציקע וואָס איז פֿאַרבליבן גאַנץ אין דער חורבֿער וווינונג, האָט זיך איצט געטראָגן נצחונותדיקע מאַרשמוזיק פֿון ראַדיאָ מאָסקווע. יעדער פּאָר מינוט האָט דער ספּיקער [רעדנער] איבערגעריסן די מוזיק און מיט זיַין פּאַטעטישער באַסאָווע [זע רוסיש _באַסאָווי_ ׳בתּי׳] שטים געמאָלדן וועגן דעם סוף פֿון דער גרויסער פֿאָטערלענדישער מלחמה, וועגן דעם גרויסן נצחון פֿון דעם העראָיִשן סאָוועטישן פֿאָלק און זיַין העלדישער רויטער אַרמיי איבער דער נאַצישער בעסטיע, וועגן דעם יום-הדין וואָס איז אויף זיי, אויף די אַגרעסאָרן געקומען, וועגן זייערע פֿאַרברעכערישע מעשׂים קעגן דער מענטשהייט.... וועגן געפֿונענע בערג מיט שיכלעך פֿון קינדער, וואָס די נאַציס האָבן אומגעבראַכט, פֿאַרגאַזט, פֿאַרברענט. וועגן עפּעס אַ זייף געמאַכט פֿון מענטשנפֿעטוס.... עס האָבן זיך געטראָגן פֿריילעכע יובֿל-געזאַנגען פֿון דער מאָסקווער באַפֿעלקערונג אויפֿן רויטן פּלאַץ. די שטים פֿונעם ספּיקער האָט געהילכט :

"דער רויטער פּלאַץ טאַנצט. מאָסקווע טאַנצט, דער גאַנצער ראַטן-פֿאַרבאַנד טאַנצט, גאַנץ אייראָפּע פֿרייט זיך אין איינעם מיט אונדזער העראָיִשן פֿאָלק פֿאַר ראַטעווען און באַפֿריַיען זי פֿונעם דיַיטשן דעספּאָט און אַגרעסאָר. די שוואַרצע נאַכט פֿונעם אָקופּאַנט איז פֿאַרביַי. קיין בלוט וועט מער נישט פֿאַרגאָסן ווערן! נאָר שלום און אויפֿבוי פֿון אונדזער סאָציִאַליסטיש פֿאָטערלאַנד וועט הערשן אויף אונדזער ערד. אָבער מיט דער גאַנצער פֿרייד וועלן מיר קיין מאָל נישט פֿאַרגעסן און אייביק געדענקען די מיליאָנען געפֿאַלענע סאָוועטישע העלדן, אונדזערע זין, טאַטעס, ברידער, שוועסטער און מאַמעס, וואָס זענען אַזוי העלדיש אומגעקומען....״

"שטיי אויף! -- האָט וואַניאַ מיך אַלץ געדזשיוכעט מיטן שטיוול -- קום אַהער, קליינער! דאָס וועט זיַין דיַין לעצטע פּאָרציע אויף היַינט. נאַ, קריך אויף איר אַרויף! און יעבע זי צו איידער כ׳מאַך זי פֿאַרטיק. קוק, וואָס פֿאַר אַ שיינע בלאָנדע פּיזדאַ.

ערשט נאָר וואָס געווען אַ בתולה, בלויז דרײַ פּעץ אַרײַנגעכאַפּט, דו וועסט איר דערלאַנגען דעם פֿערטן.״
דאָס מיידל איז געלעגן נאַקעט און איז גרייט געווען מיט גוטן אויפֿצונעמען אונדזערע גלוסטונגען, נאָר מ׳זאָל איר דאָס לעבן שענקען. זי האָט פֿאַרשטאַנען, אַז איך וויל אַוועק, אַז כ׳וויל דאָס אַלץ נישט מיטמאַכן און זי האָט זיך אָנגעהויבן בײַ מיר בעטן:
"ביטע, מײַן הער, יונגער הער, בלײַבן זי היר, דיזער ברענגט מיך דאָך אום״ -- און אויסגעשטרעקט צו מיר אירע ווײַסע אָרעמס, כ׳זאָל אויף איר קומען.
וואַניאַ האָט אַרויסגעלאָזט אַ ווילד געלעכטער און מיר אַרויפֿגעשטופּט אויפֿן מיידל:
״אַנאָ, לאָמיר זען, קליינער ׳זשידלאַק׳, וואָס פֿאַר אַ מאַן דו ביסט!״ אָבער איך בין געווען חרובֿ, קראַנק, און דאָס נאָך קיין מאָל נישט געטאָן, און כ׳האָב אים נישט געקאָנט באַווײַזן וואָס ער האָט זיך געוווּנטשן.
דאָס מיידל האָט מיך אַרומגענומען אין אירע ווייכע, וואַרעמע אָרעמס און אַ פֿאַרשיכּורטער פֿון איר מיידלישן ריח בין איך גלײַך אויף איר אײַנגעשלאָפֿן.... --------
-- הערות [רעד.]

(1געוויינטלעך שרײַבט מען אויף ייִדיש _ליבן זיך_ אָדער_ליובען זיך_. דער אויסדרוק _מאַכן ליבע_, מסתּמא איבערגעזעצט פֿון ענגליש, פֿראַנצויזיש, אָדער אַן אַנדער אייראָפּייִש שפּראַך, זעט אויס פֿרעמד אויף ייִדיש. תּסי האָט דער מחבר געהאַט סטיליסטישע סיבות פֿאַר נוצן דעם פֿרעמדן אויסדרוק?

_ (2מוזלמאַן_ /_מוזולמאַן_ ׳אויסגעמוטשעטע העפֿטלינגען; פֿאַרלוירן דעם חשק צום לעבן. די ערשטע באַשטימט צום קרעמאַטאָריום.׳ [נחמן בלומענטאַל, _ווערטער און ווערטלעך פֿון דער כורבם-טקופֿע_]

" (3אײַדי ק יעבעני מאַטערי!״ [אָדער ״יעבעניע מאַטערי״] אָדער דער קורצער נוסח ״כּ יעבעני מאַטער!״ איז נישט מער ווי אַ בפֿירוש-שטאַרק סלאַוויש עקוויוואַלענט פֿון ״גיי אין דרערד״ מיינען מיינט מען דעם מענטש וואָס איז אַדרעסירט, נישט די מאַמע.